

M Ű E G Y E T E M 1 7 8 2

**Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Gazdaság és Társadalomtudományi Kar
Gazdálkodás- és Szervezéstudományi Doktori Iskola**

Zsolnai Alíz:

**Banki tőkekövetelményi szabályok a (kisebb) hazai hitelintézetek
működése tükrében**

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Témavezető: Dr. Vigvári András

Budapest

2011.

Tartalomjegyzék

I. A téma aktualitása, jelentősége	3
II. A kutatás célja, hipotézisek	3
III. Módszertan, előzmények és források	4
IV. Az értekezés felépítése és tudományos eredmények	9
V. Tézisek.....	11
1. Tézis:	11
2. Tézis:	13
3. Tézis:	14
VI. Kiemelt, felhasznált irodalom	16
VII. Az értekezés témájával kapcsolatban megjelent saját publikációk	18
VIII. Az értekezés témájával kapcsolatban nem lévő, megjelent saját publikációk	19

I. A téma aktualitása, jelentősége

A hitelintézetek új tőkekövetelményi szabályai a nemzetközi ajánlások keretében, azaz a Bázeli Bankfelügyeleti Bizottság által (BCBS) a Bázel II. név alatt 2004-ben kerültek véglegesítésre. Ennek mentén az Európai Unió irányelvi formában készítette el a Bázel II. mentén saját szabályozását, amely a 2006/48/EK és 2006/49/EK elfogadott irányelvek¹ együttese volt és a számok alapján is látható, hogy 2006-ban kerültek elfogadásra és kihirdetésre (2006 júniusában). Mivel az irányelv nem közvetlenül hatályosuló szabályozás a tagállamok vonatkozásában, így a hazai szabályozásba is át kellett ültetni. A jogszabályok kötelező alkalmazásának kezdte 2008 januárja volt, így látható, hogy a kardinálisan új szabályozás még viszonylag kezdeti szakaszában van.

A szabályozás teljes mértékben megújította, egészében véve új alapokra helyezte a hitelintézetek és a befektetési vállalkozások kockázatszámítási módszerét, módszereit, a tőkekövetelmény meghatározását. Az átmeneti időket is figyelembe véve, valamint azt, hogy ösztönzés került beépítésre a fejlettebb módszerek felé való elmozdulásra – azonban a fejlett módszereknek komoly, összetett és időt is igénylő feltételei vannak –, a már eltelt időszak érdemben csak a kezdeti hatások és következmények felmérését jelenítheti meg. Meg kell jegyezni ugyanakkor azt is, hogy a vizsgálatok során figyelemmel kell lenni a néhány éve tartó és erre a területre is hatással lévő gazdasági és pénzügyi válságra.

II. A kutatás célja, hipotézisek

Az egykori Pénzügyminisztérium, a jelenlegi Nemzetgazdasági Minisztérium Pénzügyi Szabályozási Főosztályának munkatársaként lehetőségem volt részt venni az Európai Bizottság és az Európai Tanács munkájában. Aktív részese lehettem az üléseknek és tárgyalásoknak, amelyek keretében az új tőkekövetelményi szabályok az elvekből és célokból szövegezett javaslatot, majd elfogadott irányelvet eredményeztek. Kutatásom célja, hogy e fórumokon szerzett egyedülálló tapasztalataimat is felhasználva rámutassak anomáliákra és az irányelvek teljes körű, valós és mindent kiváltó alkalmazásának ellentmondásaira, lehetetlenségeire és a fennálló diszharmoniókra.

¹ A hitelintézetek tevékenységének megkezdéséről és folytatásáról szóló, az Európai Parlament és a Tanács 2006/48/EK irányelve (2006. június 14.), valamint a befektetési vállalkozások és a hitelintézetek tőkemegfeleléséről szóló, az Európai Parlament és a Tanács 2006/49/EK irányelve (2006. június 14.).

Szakirodalom tekintetében nemzetközi és hazai szinten is számos nívós cikk, írás, elemzés áll rendelkezésre. Az általános és egyes aspektusokat mélyen áttekintő írások ismeretében, de egyedi gondolati vonal mentén fogalmazom meg értekezésemet és teszem meg megállapításaimat. Értekezésemben olyan vizsgálati területet választottam, amely fontos, alapjaiban meghatározó és újszerű vizsgálati megállapításokra is lehetőséget biztosít. Az értekezésemben olyan célt tűztem ki magam elé, amely szükségszerűen nem szűk terület vizsgálatát és áttekintését igényli, hanem komplex vizsgálatot, az elmélet és a gyakorlat ismeretét és elemzését, valamint a szabályozás sokrétűségének mély ismeretét és analitikus szemléletét követeli meg. Értekezésemben nem modellezési, portfolió-értelmezési problémákat vagy hibákat tárok fel, amelyre számos tanulmány, értekezés és vizsgálat már született. Célom a globális jelleg leképezése a hazai környezetbe a banki tőkekövetelményi szabályozás tekintetében.

Alapfeltevésként kezelem, hogy a gazdaságban aktív résztvevőként működnek a hitelintézetek és a többi pénzügyi intézmény. Adott gazdasági, pénzügyi, működési és szabályozási környezetben tevékenykednek. Az új szabályozás egy meglévő környezetben (gazdaság, kapcsolódó szabályozás, szokásjog stb.) működő szervezetek tekintetében lép életbe, ezáltal előnyöket, hátrányokat és kihívásokat rejt magában. A gazdaságok országonként eltérőek a hitelintézetek vonatkozásában, az intézményi struktúrájukban, intézményrendszerükben, intézményi hangsúlyaikban és méretükben. A méretek, a tevékenységi rendszer, a gazdasági szerkezet, a finanszírozási jelleg mind-mind egyéni struktúrát jelenít meg az intézmények vonatkozásában. Az egyes pénzügyi intézményeknek nem kizárólag egyedi kihívásaik és stratégiáik vannak, de determináltak méretükben, jellegükben, az általuk nyújtott tipikus szolgáltatásokban, földrajzi elhelyezkedésükben és tipikus ügyfélkörük által is. A hitelintézetek szabályozása szükséges, amelynek indoka a fogyasztóvédelem erősítése, a monetáris szabályozás kapcsolódó kihatásai, a verseny keretinek megteremtése, a bizalom és biztonság fenntartása.

III. Módszertan, előzmények és források

A pénzügyi szektor szabályozása és szabályozottsága állandó viták és kutatások területe. *Decressin* (2007.) például úgy fogalmaz, hogy a pénzügyi szektor egységes szabályozásának előtérbe helyezése nem kizárólag a szektor számára jelent előnyöket, hanem a gazdasági növekedést is elősegíti, a pénzügyi piacoknak a többi ágazat piacaiba (finanszírozás, működtetés, hatékonyság-fokozás) való erőteljesebb bekapcsolása által. Az

egységesség és a liberalizáció privilégiuma az utóbbi évtizedekben előtérbe került, azonban a kritikusok hangja nem csendesedett. Ennek fényében *Giannetti* (2006.) a liberalizáció kapcsán kifejti, hogy a költségek csökkentése, árazásbeli visszafogottság valóban előnyként jelenik meg, azonban a hitelintézetek egyedi jellege nem engedi meg, hogy kizárólag ezen elvek mentén döntsön a jogalkotó. A hitelintézetek tekintetében nagymértékű információs aszimmetriáról van szó, amely kapcsán a hitelintézet által ismert és tudott információk köre rendkívül szűkülten jelenik meg a piaci szereplők felé. Ugyanakkor *Hellmann et al.* (2000.) szintén megállapítja, hogy a pénzügyi liberalizáció erősíti ugyan a versenyt, a verseny azonban erodálja a profitkilátásokat, viszont a profitra való törekvés, mint intézményei alapelv, oda vezet, hogy az erkölcsi kockázat² megjelenésének esélye előtérbe kerül. *VanHoose* (2007.) kitér arra is, hogy a banki tőkeelemek megválasztására, de egyenesen a számviteli mérleg egészére hatással van az erkölcsi kockázat megjelenése és térnyerésének esélye vagy a tőkekövetelményi szabályozás mellett a térnyerésének a korlátozottsága. *Hellmann et al.* (2000.) fontos megállapítása, hogy a közgazdászok és a politikusok is helyesen látják, hogy a banki tőkekövetelményi szabályozás alapvetően szükséges. Ugyanakkor az már csak további megállapításokkal igazolható, hogy a tőkekövetelményi szabályozás önmagában nem elegendő, hanem megfelelő, hatékony hatósági, felügyeleti banki monitoring is szükséges. Ez a gondolati koncepció része a Bázeli II. elveknek és gondolati világnak. Ezt a gondolkört elemezte *VanHoose* (2007.) is, amelynek keretében úgy fogalmazott, hogy a 90-es évek közepére vált világossá elemzők, jogalkotók és politikusok számára is, hogy a bankok képessé váltak arra, hogy a szabályozási hiányosságokat teljes körűen kihasználják. Ennek a megoldását, azaz az ellenőrzés és az átláthatóság fokozását látja a Bázeli II. pillér-rendszerében *VanHoose* (2007.) és ezt tartja a legnagyobb hozadéknak a banki szabályozási fejlődésben.

Az egységes banki tőkekövetelményi szabályozás a verseny és az Unió alapkövei, azonban *Shrieves et al.* (2010.) is rámutat, hogy az európai bankpiacoknak egyéb környezeti, szabályozási és a kötvény-részciklus piac által is az integrációs szintjük alacsonyabb. Egy fokozottabb tőkekövetelményi szabályozási integráció a bankok játéktérének a megváltozását eredményezi az egyébként statikus és stabil környezeti típusjellemzők mentén. Ez hatással lehet hosszú távon a finanszírozási megoldásokra (tőkepiaci és pénzügyi) is.

² A moral hazard kérdéskör tárgyalása számos szakíró érdeklődési körének része. Ennek mentén a tőkekövetelményi szabályozás megerősítését – *VanHoose* (2007.), *Nier – Baumann* (2006.) – várják leginkább tőle. *Giannetti* (2006.) az információs aszimmetria és az erkölcsi kockázat automatikus összefonódását vizsgálja és ennek a biztonságra való törekvés melletti visszafogásának eszközét keresi.

Az 1. tézis intézményméreti vonatkozása tekintetében megjegyzendő, hogy a rendszeresen visszatérően említett egységesség alapvetően sérül a módszertanok gyakorlati alkalmazása során is. Mivel a belső minősítésen alapuló módszert a legalább tagállami szinten nagyobb hitelintézetek tudják csak alkalmazni, márpedig alapvető (és a működési kockázat bevezetése által jelentősen nem ellentételezett) tőkekövetelményi csökkenés a belső minősítésen alapuló módszer mentén érhető csak el. A kisebb hitelintézeteknek az ilyen irányú hátrányos helyzetét elemzi *Antao - Lacerda* (2011.) is. *Antao – Lacerda* (2011.) kitér arra is, hogy a belső minősítésen alapuló módszer bevezetése olyan magas költségekkel jár, hogy kizárólag magas tőkésítettséggel bíró intézmények tudják a költségszintet felvállalni és az árazásba beépítve kitermelni. Ennek mentén a nagyobb és a kisebb hitelintézetek között a (behatároltan) választható módszertani determináció miatt a különbségek újabb vetülete jelenik meg. *Antao – Lacerda* (2011.) ezt a gondolatot következmények terén is továbbviszi. Abból következően, hogy a módszertan adott a különböző portfólió-elemek koncentráltabban vagy kevésbé jelennek meg. Mivel a tőkekövetelményi módszertan nagyban befolyásolja az árazást, így a belső minősítésen alapuló módszertant alkalmazó nagyobb bankok a nagyszegű finanszírozást igénylők felé kedvezőbb konstrukciót tudnak kínálni, így a kisebb hitelintézetek portfóliójában koncentráltabban jelennek meg a kisösszegű kitétségek. *Antao – Lacerda* (2011.) ezzel alátámasztja azt is, hogy az intézmények további fejlődési lehetőségei és területei is behatároltak. *Hakenes – Schnabel* (2011.) egyenesen azt a kijelentést teszi, hogy a módszertani választási lehetőség nem adott, hanem intézmények mérete által behatárolt a lehetőség. *Dick* (2007.) szintén kitért vizsgálataiban erre a területre és ő is szignifikáns eltéréseket tapasztalt a nagybankok és a kisebb hitelintézetek között. Adatai amerikai hitelintézetekre vonatkoznak a vizsgálati területe miatt, azonban jelzésértékűek. *Dick* (2007.) vizsgálatai szerint a kisebb hitelintézetek esetében a vállalati hitelek 8 %-a és a mezőgazdasági hitelek 17 %-a kisösszegű, míg ugyanezek az adatok a nagybankok esetében 0,3 %-ot és 5 %-ot érnek csak el. *Hakenes – Schnabel* (2011.) szerint a lakossági (retail) hitelezés súlypontosan magas arányban jelenik meg a sztenderd módszert alkalmazó kisebb hitelintézeteknél árazási okokból is, azonban így a portfólió összetételek is ennek megfelelő aránytalanságot mutatnak a különböző módszert alkalmazó hitelintézetek esetében.

A 2. tézisem kapcsán megjegyzendő, hogy a szabályozás felemássága és hiányosságai sokak véleménye szerint az élet velejárója, szükségszerű rossz és talán direkt a „bosszúság okozása céljából” van így. Egy terület vonatkozó jogszabályai és szabályozási rendje mentén ez az állítás eleve sem fogadható el, de a legfőbb ellenvélemény társadalmi, szabályozási, hatékonysági és racionális vetületben az, hogy a társadalmi és egyéni szinten magasabb

költséget, rosszabb hatékonyságot és ésszerűtlenséget eredményező aktuális gazdasági és szabályozási állapotot nem szükséges és nem lehetséges elfogadni sem társadalmi és szabályozási tekintetben. *Shrieves et al.* (2010.) felhívja a figyelmet arra, hogy a nemzeti szabályozás értékeiben és kereteiben alapvetően állandó és fundamentális. Ehhez az uniós és nemzeti szintű szabályozási kezdeményezések esetenként a szabályozási környezet széleskörű figyelembe vétele nélkül keletkeznek. A nemzeti, fundamentális szabályozások jellegükből fakadóan nem csak egy – jelen esetben tőkeszabályozáshoz kötődnek, így átalakítási lehetőségük is szűkös. Mivel a számviteli szabályok a tőkekövetelményi szabályozáshoz kiemelten köthetőek, így érdemes *Decamps et al.* (2004.) véleményére külön figyelmet szentelni. *Decamps et al.* (2004.) és ezen cikk továbbgondolója, *VanHoose* (2007.) egyaránt felhívja a figyelmet a számviteli és a tőkekövetelményi szabályozás összekapcsolásának, valamint az összhang megteremtésének szükségességére. Önmagában már az értékelés összhangjának meg kellene valósulnia a piaci érték és a könyv szerinti érték viszonylatában. *Decamps et al.* (2004.) addig elmegy, hogy reprezentatív mintaként elemezve banki eseteket bemutatja, hogy egy illikvid, de szolvens bank a számviteli és a tőkekövetelményi szabályozások illeszkedésének hiánya következtében erőteljesebb felügyeleti eszköz alkalmazásával kerül szembe, ami nem javít a helyzetén (és a helyreállítási lehetőségein), hanem ront és nehezíti a likviditási elvárás (szabályozási minimum) újbóli teljesítését.

2009-ben a Turner Report³ keretében *Turner* (2009.) – a brit felügyeleti hatóság elnöke – 5 pontba szedte az aktuális bankszabályozás tekintetében az elmozdulási területeket és a fő célokat⁴. Ebből a 4. számú felvetésében arra tért ki, hogy nagyobb figyelmet kell fordítani a banki számvitelre és annak részletkérdéseire. Összefoglaló jelentésében rávilágít a prudenciális konszolidáció kihívásaira és ellentmondásaira, amelynek egyik eleme a számviteli szabályozásbeli diszharmónia a tagállamok között, valamint a számviteli és prudenciális szabályozás összevetésében jelenik meg.

A 3. tézisemben megállapítom, hogy bizonyos intézményeket alapvetően nem a klasszikus intézményműködési elvek és a profitmaximalizálás kizárólagossága motivál, hanem piaci rések, földrajzi területek ellátási hiányainak kitöltése és szolgáltatással való ellátása. A pénzügyi szektor földrajzi tagozottsága mentén ezek a piaci rések a kisebb településeken jelentkeznek jellemzően. Értekezésemben korábban már megállapítottam, hogy a kisebb településeken jellemzően a takarékszövetkezetek tevékenykednek. Mivel ezek a

³ A Turner Report megnevezéshez tartozóan több megjelenési formában és fejlesztett változatban jelent meg és érhető el a téma feldolgozása és a vizsgálati eredmények. Ezek: *Turner* (2009.), *The Turner Review* (2009.) *The Turner Review Conference* (2009.), *Turner Review Press Conference* (2009.), *FSA* (2009.)

⁴ Részletes, további elemzés *Zsolnai* (2009.) cikkben olvasható.

területek ügyfelükben és ügyletigényükben területileg és igényükben is korlátozottak, így a szokásos értelemben vett hatékonysági és méretgazdaságossági elvek ilyen körülmények között nem tudnak teljesülni. *Dick (2007.)* minőségi elemzése ebben a témában arra is kitér, hogy olyan piacok, amelyek alapvetően szűkebbek azok a szolgáltatási minőségükben is más igényt és ezáltal kínálatot jelenítenek meg. *Dick (2007.)* vizsgálatai alapján azt tapasztalta, hogy a nagyobb piacok jelenítenek meg magasabb szolgáltatói minőséget.

Mint látható a szakirodalom széleskörű. Mivel az érvényes szabályozás, és az azt megtestesítő dokumentumok néhány évre tekintenek vissza, így a keletkezett szakirodalom is fokozatos jellegű mélységében és előremutatásában, felmérésében és előrejelzésében. Ezeket a szakirodalmakat minden esetben a megírásuk időpontjával megegyező állapottal együtt értelmeztem. A szakirodalom feldolgozása, megfelelő kapcsolódásainak beépítése az értekezésemnek integrált része. A szakirodalom terén a nemzetközi és hazai vonatkozó szakirodalmat egyaránt megjelenítem. Primer forrásként a jogforrásokat, a nemzetközi és hazai statisztikai adatokat, adatsorokat beépítem és értelmezem értekezésemben. A szakirodalom és a primer források tekintetében a következő csoportosítás jeleníthető meg:

- Nemzetközi, uniós és hazai jogforrások
- Nemzetközi, uniós és hazai statisztikai adatok (rendszeres jelentések, tematikus statisztikák, pénzügyi jelentések, nyilvánosságra hozatali adatok, szerkesztett és összegzett statisztikai jellegű adatsorok és kiadványok)
- Könyvek, cikkek, értekezések és tanulmányok
- Belső elemző, döntés-előkészítést szolgáló tanulmányok, adatok

Mivel módomban volt az uniós vonatkozó tárgyalásokon részt venni 2004-től, így a benyomások, a folyosói viták, beszélgetések, szakmai tapasztalatcserék mind beépülnek dolgozatomba tapasztalati hatásként, szervesen, nem elkülöníthető jelleggel. Lehetőségem volt 2006-ban a brit pénzügyminisztériumban is közel három hónapot eltölteni, ahol a szabályozással, a felügyeleti hatóság munkájával ismerkedhettem meg. Londonban alkalmam nyílt a szektor fő szereplőivel való tárgyalásokra is, amelyek szintén a látóköröm bővítették, az intézményi rálátásomat tágították.

A hazai szabályozás előkészítése nagyban az én munkám eredménye, így az előkészítés során módomban nyílt a pénzügyminisztériumi társfőosztályok (számvitel, gazdaságpolitika, adózás) rendszerszemléletének, fogalmi körének és aspektusainak

megismerésére és elsajátítására is. A hazai jogszabály-előkészítés menete során szintén közvetlen kapcsolatban álltam a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletének, a Magyar Nemzeti Banknak és az érdekképviseleti szervezeteknek a munkatársaival és szakértőivel. Ennek mentén közvetlenül banki és takarékszövetkezeti szakértőkkel is több ízben egyeztettem, konzultáltam és értékelttem helyzeteket, szabályozási részeket, gyakorlati vonatkozásokat és megoldási módokat.

A méretgazdaságosság és a területi perspektívák jegyében is a takarékszövetkezetek alapvető hátránnyal (rendelkezésre álló humán erőforrás, anyagi erőforrás, arányosan magasabb költségek és felkészülési erőfeszítési igény stb.) indultak a felkészülési folyamatban, így általam tartott konferencia sorozattal is segítettem felkészülésüket. Ezeken a konferenciákon módomban állt vita, beszélgetés és brain storming módszerrel megismerni még mélyebben a problémaköröket, megoldási javaslatokat keresni a jogszabályi keretek között és gyakorlati vetületre átvetíteni a jogszabályi rendelkezéseket, azok alkalmazási síkját megkeresni. Ezek a téziseim megállapításához vezető kutatásban, elemzésben és munkában alapvető támpontok voltak.

Értekezésemben az egyedi adatok, tendenciák, méretek és jellemzők mentén teszem meg megállapításaimat. A tőkekövetelményekhez közvetlenül kapcsolódó adatok tekintetében két hibaforrás jelenik meg. Egyrészt rövid idő telt még csak el a bevezetés óta, így igazi tendenciáknak mégcsak a kezdete állapítható meg, amelyre a felkészülési költségek és átmeneti idők is jelentős befolyással vannak. Másrészt 2007-2008-ban a gazdasági és pénzügyi válság Magyarország tekintetében is hatással volt, így az elemzéseknél ezt is figyelembe kell venni. Végül pedig nem az adatsorok hibája, de következetlenségre vallana, ha nem tágabb időbeli környezetben vizsgálnám a gazdasági, pénzügyi és intézményi jelleget, helyzetet és folyamatot.

A téma terén számos kutatásra alkalmas terület van és lesz. A téziszövegemhez tartozó értekezésemben egy valóban felmérhető, terjedelmében, jellegében és összefüggésében rendszerben kezelhető egységet vizsgállok, a hitelezési kockázat és kapcsolódóan a belső tőkeemfelelési folyamat, hazai hitelintézeti vonatkozásaiban.

IV. Az értekezés felépítése és tudományos eredmények

Az értekezésem három fő részből áll. Az első részben szükségesnek látom a bankszabályozás szükségességének, lényegének, rendszerének és kapcsolódási pontjainak a bemutatását, amellyel a bankszabályozás érdemi kereteit rendszerezve és az értekezésem

kapcsolódását kihangsúlyozva jelenítem meg a legfőbb elemeket. Ezek a hitelintézetek, mint általános profitmaximalizálási céllal működő vállalkozások a társadalmat és a gazdaságot is szolgálják és működtetik. A banknak, mint veszélyes, de mindenképp kockázatos üzemként speciális szabályozási elvek és részletszabályok alá kell esnie. A verseny, az egységesség és az integráció jegyében bemutatom dolgozatomban a szabályozások elvi háttérét és történeti fejlődését a közelmúlt vonatkozásában.

A második rész a disszertáció alapjául szolgáló új tőkekövetelményi szabályozás koncepcióját, felépítését és lényegi elemeit tárgyalja. Kiemelten kezelve mutatom be azokat a szabályozási részeket, amelyek az értekezés alapját képezik.

A harmadik rész a tőkekövetelményi szabályozás következményeire és kockázataira vonatkozik, azaz a mélységi elemzés és vizsgálat teljesedik itt ki. Ebben a részben alapvetően két elhatárolást eszközölök, mégpedig a hazai és a nemzetközi-uniós szinten való értelmezését és kezelését az új tőkekövetelményi szabályoknak. Alapvetően szükséges az intézményi kör, nagyságrend és háttér ismertetése, hogy értelmezéseket lehessen a folyamatokhoz és eseményekhez fűzni. Mivel az új tőkekövetelményi szabályozás szintjei három vetületben jelennek meg: nemzetközi, uniós és hazai, így az átmenetekről-átültetésekről, azaz a transzpozíciókról is ennek mentén és ennek fényében referálok és jelenítek meg ellentmondásokat, anomáliákat és diszharmóniákat. Mivel itt számos olyan elem jelenik meg, amely egyedi értelmezést, háttérrel és közvetlen ismereteket igényel, így ezekre az értekezésemben kitérek.

A szabályozási vetületek akkor értelmezhetőek csak, ha a pénzügyi intézményi és piaci háttér, a vonatkozó ügyféligény jellemzők legjellegzetesebb tendenciái és jellemzői megjelennek. A földrajzi (országbeli) és a jellegbeli eltérések rendszerezése és adatokkal való alátámasztása lehetővé teszi a téziseim értelmezését és igazolását.

Az értekezés alapjául szolgáló adatok, tények, gondolatok és feltevések alapján a következő, lentebbi téziseket fogalmaztam meg és igazoltam. Téziseim felépítése az értekezés szempontjából építkező jellegű. Első téziseim egy átfogó, koncepcionális szemléletű tézis, amelyben a tőkekövetelményi szabályozás rendkívüli részletezettségét és ennek minden intézményre vonatkozó egységes kiterjesztésének hibáját állapítom meg. Ennek két vetülete mentén igazolom a téziseimet, a nemzetgazdaságok eltérésein alapulva és az intézmények méretbeli eltéréseire fókuszálva. Következő téziseim ennél szűkebb teret ragad meg, mivel itt a szabályozásnak a jogi vetülete jelenik meg, azaz a banki tőkekövetelményi szabályozásnak és a kapcsolódó háttérszabályozásnak az illeszkedési hiányossága, problémái,

következményei és a feloldás terén a lehetséges jogalkotó fél behatárolása és a kapcsolódó igazolások jelennek meg. A harmadik tézis a legszűkebb dimenziót fogja meg, az egyedi intézményi vagy egy bizonyos – mérlegfőösszegi alapon véve szűkebb – intézménykategória tőkekövetelményi anomáliáit vizsgálva a banki tőkekövetelményi szabályozás II. pillérének vonatkozásában.

V. Tézisek

Három fő tézisegységet határoztam meg, amelyeknek az igazolásuk során adott esetekben több vetületet is megjeleníttek.

1. Tézis:

A hitelezési kockázat tőkekövetelményének uniós szintű szabályozása elhibázott, mert a szabályozás jelen mélysége és ésszerűtlenül egységességre való törekvése torzít. Ennek eredményeként a szabályozás tartalmában csak bizonyos bankok (nemzetközileg aktív bankok) esetén érheti el a célját, viszont a többi (kistérségi) hitelintézet esetén a szabályozás nem tölti be a szerepét és költséges.

(Kapcsolódó saját publikációk: S1, S2, S3, S4 és S5)

A hitelezési kockázat új tőkekövetelménye egy majd húszéves szabályozást vált fel. Konceptiójában, szerkezetében, elveiben és módszerében is teljes mértékben új szabályozási elvek kerültek bevezetésre. Ez a szabályozási forma több mint 5 éves előkészítő munka keretében került véglegesítésre nemzetközi szinten, ajánlás formájában (Bázel II.). Ezt a szabályozást az Európai Unió is megjelenítette irányelvi szabályozás formájában. Az Unióban a szabályozás egységessége és harmonizáltsága a verseny, az összehasonlíthatóság és a szolgáltatások szabad áramlásának jegyében alapkövetelmény lenne. Azonban az Unió tagállamai pénzügyi történetükben, jellegükben, nagyságrendjükben és hitelintézeti szerkezetükben nagyon eltérőek. Ez utóbbi tényre a vonatkozó uniós irányelv is utal preambulumban, azonban a szabályozási rész alábontottságában az elv már nem teljesedik ki.

Az alapvető ellentmondás, amely a nemzetközi ajánlás (Bázel II.) és az uniós szabályozás között fennáll, a hatályukban van. A nemzetközi ajánlás a nemzetközileg aktív

bankokra vonatkozik, míg az uniós irányelv minden hitelintézetre és (ráadásul) befektetési vállalkozásra is kiterjed.

Az értekezésemben megvizsgáltam, hogy koncepcionálisan vagy gazdaságpolitikájában eltérő, szabályozásában, gyakorlatában, pénzügyi piacában, intézményeiben különböző országokról, gazdaságokról, piacokról és intézményi struktúrákról beszélhetünk, amelyek mentén az egységesítés hiányosan és anomáliákkal valósítható meg. Ezek az anomáliák azt eredményezik, hogy látszat egységesség keletkezik. Mivel minden tagállam a saját sajátosságainak megfelelően kismértékben átértelmezi vagy rugalmasan kezeli a rendelkezéseket, illetve az uniós szabályozásban valósan fennálló rugalmasságot teljes mértékben beépíti saját jogszabályaiba. Ennek megfelelően a 27 tagállam az egyébként is számos (mostanra ugyan már számossal csökkentett) diszkrécióval (tagállami döntési jog vagy felügyeleti hatósági döntési jog) megtűzdelte irányelvet céljainak, gazdaságának és piacának megfelelően kissé átalakítva implementálja.

Mivel a tagállamok gazdaságai és gazdaságpolitikái eltérőek, így az adott ország pénzügyi intézményei, lehetőségei, tipikus ügyletei, szervezeti keretei eltérőek és az adott hitelintézetek ebben a különbözőségben működnek. Az eltéréseknek, azok tényként kezelésének erőltetett visszaszorítása téves folyamatokat eredményez. Az eltérések a szabályozás egységességének és mélységének ilyen kombinációját teszi lehetetlenné.

Az anomáliák és az egységesség torzító hatásának vizsgálatát intézményi aspektusban is szükséges megvizsgálni. Az intézményi mutatók vizsgálata mentén megállapítottam, hogy a kisebb hitelintézetek egyedi tevékenységi sajátosságokkal, ügyfélkörrel, ágazati és kistérségi determináltsággal bírnak. A portfóliók ilyen irányú alakulása és egyedi kockázati struktúra megvalósulása az intézménykategóriák – azaz a kisebb és a nemzetközileg aktív hitelintézetek – közötti eltéréseket erősíti, ami az egységes szabályozás torzulását eredményezi. Ennek megfelelően egy nemzetközi hitelintézetre szabott szabályozás nem tud diverzifikált és megfelelően rendszerezett képet adni egy kisebb, tevékenységi területében, ügyfélkörében és ügyletkörében determinált intézmény vonatkozásában. Értekezésemben rámutatok, hogy a kisebb hitelintézetek esetében a koncentráció nemcsak nagyságrendi eltéréseket jelent, hanem jellegbeli és értelmezésbeli különbségeket is mutat. Az elemzéseim által igazolom, hogy ezeknek a figyelmen kívül hagyása jellegükből fakadóan az alkalmazott szabályozás egyes részeiben történő eliminálódását jelenti.

2. Tézis:

A hitelintézetek uniós egységes tőkekövetelményi szabályaihoz kapcsolódó hazai szabályozás társadalmi szintről tekintve – esetenként ésszerű okokból – nem illeszkedik, ami a szabályozás egészének és a banki működésnek is rontja a hatékonyságát. Ezt a jelenséget – a nemzeti szabályozás korlátozott keretei miatt is – az uniós szabályozásnak figyelembe kellene vennie.

(Kapcsolódó saját publikációk: S1, S3 és S5)

A közös szabályok és a közösségi szabályok alapvető megkülönböztetettsége alapján, valamint a társszabályozások kapcsolódása miatt is számos egyedi tagállami eltérés adódik a tőkekövetelményi szabályozás kapcsán. A közösségi szabályok önmagukban determinálják egy ország sajátosságait, de a közös politika részterületein is vannak szabályozatlan vagy diszkrecionális jelleggel szabályozott kérdések. Így mindenképp a szabályozási környezetbe beilleszkedő új szabályozás a különböző országokban eltérő, nemzeti és lokális szabályozási problémákkal is találkozhat.

A nemzeti szabályozások sok esetben nemcsak uniós vonatkozással rendelkeznek, hanem sarkalatos (fundamentális) szabályozások is, így alapvetően tágabb vonatkozásúak vagy alapvető jelleggel más területek szabályozását célozza. Ennek megfelelően két (azonos jogszabályi szintű) szabályozási terület találkozásának – koherenciát nem érintő – szabályozási illeszkedési problémái a gyakorlatban jelentkeznek leginkább. Ezeknek az észlelése is nehezebb és a kezelése is. Az externális vonatkozások és a költséghatások nagyban befolyásolják, hogy egy szűkebb területet érintő szabályozási illeszkedési probléma kezelésre kerül-e nemzeti szinten vagy sem. Vizsgálataim során megállapítottam, hogy a közös és közösségi szabályozásból fakadó szabályozás esetében feltétlenül tekintettel kell lennie az Unió jogalkotásának a nemzeti szabályozásokban való eltérésnek, de a háttérszabályozások vonatkozásában az adott területi szabályozás esetében nagyobb figyelemmel kellene lennie, különben az eredeti szabályozási cél, az egységesség és a verseny fokozása nem tud megvalósulni. A versenyhelyzet egyértelműen romlik a háttérszabályok illeszkedésének hiánya miatt, hiszen az alkalmazási tér szűkült, az összehasonlíthatóság sérül és a hitelintézetek vonatkozásában pótlólagos költségek (fedezetek figyelembe nem vehetősége, magasabb kitétségi súly stb.) merülnek fel, ami a hatékonyság romlását eredményezi intézményi szinten.

Ezen szabályok megváltoztathatatlanságának számos politikai, szokásjogbeli, logikai és egyéb tényezője is van. Ezek az elemek az általános logika mentén nem alátámasztottak sok esetben, azonban ha nem világítjuk meg, nem figyeljük meg, és nem fogadjuk el tényként a megváltoztathatatlanságukat, akkor téves következtetéseket vonunk le.

Az illeszkedési problémák Magyarország vonatkozásában a következő kiemelt részterületeken jelennek meg: számviteli, polgári törvénykönyvi, földhivatali szabályozásbeli és közhiteles nyilvántartások hiánya miatti nehézségek.

3. Tézis:

A kisebb magyar hitelintézetek (jellemzően a takarékszövetkezetek) nem a klasszikus banki üzletmenetre és motivációkra építenek, ezért a banki jellegű működésük fejletlenebb. Emiatt a korszerűbb tőkebiztonsági megoldások helyett magasabb rendelkezésre álló tőke mellett működnek, ezáltal hatékonyságuk rosszabb.

(Kapcsolódó saját publikációk: S1 és S5)

A tőkekövetelményi szabályozásban a II. pillér lényegében kettő, más aspektusból nézve négy részre bontható. Egyrészt a belső tőkemegfelelési értékelési folyamat és a felügyeleti felülvizsgálat együttesen teszi egészé a pillért céljában és funkciójában. Másrészt a hitelintézeti feladatot és a felügyeleti feladatot több aspektusában kell értelmezni. A hitelintézeti feladatot a megfelelő tőkehelyzet értékelése mellett a felügyeleti hatósággal aktív együttműködésben és minél korábbi egyeztetési-tárgyalási és engedélyeztetési kapcsolatban kell interpretálni. Ugyanez a felügyeleti oldal vonatkozásában a pillérnek a tőkehelyzet és tőkestratégia figyelemmel kísérése és felügyelete mellett a minél korábbi felügyeleti reakciókat és lépéseket is jelenti, valamint a legkiemelkedőbb jelentőségű, új típusú felelősséget adó és szabályozásilag újdonságként megjelenő többlettőke követelmény is részévé válik ennek a pillérnek.

A szabályozás változása függetlenül annak az intézményre gyakorolt hatásának pozitív vagy negatív jellegétől minden esetben lépéseket és változtatásokat jelent az adott intézmény szempontjából. Ha kedvező hatása is van egy változásnak, akkor motiváltabb a fejlődés és változtatás felé való elmozdulás. Tehát egyrészt a jogszabályoknak való megfelelés kötelezettsége, másrészt a tőkekövetelményi csökkenés (költséghatékonyság) nagyobb hajlandóságra vezeti a hitelintézeteket és a humán erőforrásukat.

A kisebb hitelintézetek a sztenderd módszert alkalmazzák hitelezési kockázatok meghatározására és ezek az intézmények a belső tőke megfelelési értékelési folyamat keretében alkalmazott saját belső kockázatértékelésükre és mérésükre a lehető legegyszerűbb módszertannal élnek. Ennek egyrészt oka legkevésbé sem a költséghatékonyság esetleges hiánya, mert ez önmagában nem is igaz, hanem a külön jogszabályi megfelelési kényszer, a kellő belső motiváltság hiánya és adott esetben a humán erőforrásbeli szofisztikáltság mélységében való rendelkezésre állása sem megfelelő.

Értekezésemben rávilágítok arra, hogy a kisebb hitelintézetek esetében a költséghatékonyság ellenpéldája a II. pillérben szereplő belső tőke megfelelési értékelési folyamat. Az 1. tézis esetében is bemutattam és alátámasztottam, hogy a hitelintézetek rendkívül eltérőek tevékenységükben, ügyfélkörükben, nagyságrendjükben, infrastruktúrájuk mélységében is. Az eddigi belső tőke megfelelési értékelési folyamatok a gyakorlatban is bizonyították, hogy a kisebb hitelintézetek a létező legegyszerűbb módszereket alkalmazzák, mondhatni „manuális” jelleggel tesznek eleget a kötelezettségnek, valójában formai szinten.

A belső tőke megfelelési értékelési folyamatban az olyan kockázatok elemzése történik, amelyekre az I. pillér nem tér ki, vagy nem teljes egészében fedi le vagy olyan külső tényezőkből erednek, amelyek környezeti tényezők. A kisebb hitelintézetek esetében az I. pilléرنél részlegesen jelentkező kockázatok atipikusak. Az I. pillérben egyáltalán nem szabályozott és mért kockázatok legtöbbje szintén nem jellemző és nagyságrendjében (intézményhez mérten is) nem meghatározó. Tényleges, új kockázati elemeket és összefüggéseket érdemben nem tárnak fel. Az igazi jelentősége a koncentrációs kockázatnak (szűk körű tipikus ügyletek, szűk körű ügyfélkör, földrajzilag erős orientáltság) van, amely viszont szintén csak az egyedi hitelintézet szintjén és nagyságrendjében lenne értelmezhető, viszont ehhez szofisztikáltabb módszerek kellenének. Fejlettebb számítási módszerek a valószínűséget, a nagyságrendet és a gyakoriságot, ezáltal a kockázat teljességében való mértéket pontosabban határozná meg és nem erős felső becslést adna csak. A magasabb tőkekövetelmény magasabb rendelkezésre álló tőkét követel meg, ami az intézmények hatékonyságát rontja.

Az 1. és 3. tézisek vonatkozásában lehetséges megoldást nyújthat, a kisebb hitelintézetek földrajzi elhelyezkedés, ágazati megosztottság és egyéb tényezők mentén csoportokba tömörülve határoznák meg céljaikat, feladataikat, mérnék fel kockázataikat és erősítenék szervezeteiket humán erőforrás, infrastruktúra, informatika és egyéb fejlesztések terén. Jelenleg az irányelv ezen lehetőségeket nem tiltja, azonban a banktitok és üzleti titok

behatárolja és részben a presztízis háttérbe szorítja. A fontos az lenne, hogy semmi esetre sem nagy csoportokról és nem formális integrációkról legyen szó, hanem a demokrácia alapelvein, az egységesség jegyében működő informális feladat-, erőforrás-, tudás- és költségmegosztásról.

VI. Kiemelt, felhasznált irodalom

- Antao P. – Lacerda, A. (2011.) Capital requirements under the credit risk-based framework, *Journal of Banking and Finance*, vol 35., pp. 1380-1390.
- Ashcraft, A. B. (2008.): Does the market discipline banks? New evidence from the regulatory capital mix, *Journal of Financial Intermediation*, vol. 17. No. 4., pp. 543-561.
- BIS (2004.): International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards (Revised framework, Report), www.bis.org/publ/bcbs107a.pdf, 2004. június
- Boot, A. W. A. (1999.): European lessons on consolidation in banking, *Journal of Banking and Finance*, vol. 23., pp. 609-613.
- BIS (2004.): International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards (Revised framework, Report), www.bis.org/publ/bcbs107a.pdf, 2004. június
- Boot, A. W. A. (1999.): European lessons on consolidation in banking, *Journal of Banking and Finance*, vol. 23., pp. 609-613.
- Carter, D. A. – McNulty, J. E. (2005.): Deregulation, technological change and the business lending performance of large and small banks, *Journal of Banking and Finance*, vol. 29. No. 5., pp. 1113-1130.
- Cole, R. A. – Goldenberg, L. G. – White, L. J. (2004.): Cookie-cutter versus character: the micro structure of small business lending by large and small banks, *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, vol. 39. No. 2., pp. 227-250.
- Cornford, A. (2006.): The global implementation of Basel II, Prospects and outstanding problems, United Nations Conference on Trade and Development, Study Series No.34.
- Decamps, J. P. – Rochet, J. C. – Roger, B. (2004.) The three pillars of Basel II.. Optimizing the mix., *Journal of Financial Intermediation*, vol. 13., pp. 132-154.
- Decressin, J. – Faruqee, H. – Fonteyne, W. (2007.): Integrating Europe's financial markets, IMF, 2007. szeptember, ISBN 978-1-58906-623-6, pp. 1-105.
- Dick, A. A. (2007.): Market size, service quality and competition in banking, *Journal of Money, Credit and Banking*, vol. 39. No. 1., pp. 49-80.
- Draghi, Mario – Giavazzi, Francesco – Merton, Robert C. (2003.): [Transparency, Risk Management and International Financial Fragility](http://www.nber.org/papers/w9806.pdf), National Bureau Economic Research Working Paper No. 9806., <http://www.nber.org/papers/w9806.pdf>
- Duffie, D. (2007.): Credit Risk Transfer: Implications for Financial Efficiency and Stability, Conference papers, <http://www.stanford.edu/~duffie/BIS.pdf> , 2007. július
- Eisenbeis, R. – Kaufman, G. (2008.) Cross-border banking and financial stability in the EU, *Journal of Financial Stability*, vol. 4. No. 3., pp. 168-204.

- Erdős Mihály – Mérő Katalin (2010.): Pénzügyi közvetítő intézmények, Akadémiai Kiadó, ISBN 978 963 05 8960 4, pp. 45-105. és pp. 225-245.
- Giannetti, M. (2007.): Financial liberalization and banking crisis: The role of capital inflows and lack of transparency, *Journal of Financial Intermediation*, vol. 16., pp. 32-63.
- Hakenes, H. – Schnabel, I. (2011.): Bank size and risk-taking under Basel II., *Journal of Banking and Finance* vol. 35., pp. 1436-1449.
- Haldane, A. (2001.): Just another acronym?, Conference of FSF
- Hellmann, T. F. – Murdock, K. C. – Stiglitz, J. E. (2000.): Liberalization, moral hazard in banking and prudential regulation: Are capital requirements enough?, *American Economic Review*, vol. 90. No. 1., pp. 147-165.
- Independent Commission on Banking, UK (2011.): Final Report Chaired by Vickers, 2011. szeptember, <http://bankingcommission.independent.gov.uk/>
- Lind, G. (2005.): Basel II – the new framework for bank capital, *Economic Review Sveriges Riksbank*, 2005. 2. szám
- Mérő Katalin (2004.): A bankok pénzügyi közvetítő szerepének és szabályozásának változása a 80-as évek közepétől a Bázeli II. bevezetéséig, Doktori értekezés, BME
- Mérő Katalin (2008.): Transformation of the banking model – The new challenges for banking regulation, *Development and Finance* 2008., 4. szám, pp. 3-12.
- MNB (2011.): Jelentés a pénzügyi stabilitásról, www.mnb.hu/Kiadvanyok/mnbhu_stabil/mnbhu-stab-jel-201104, 2011. április
- Nier, E. – Baumann, U. (2006.): Market discipline, disclosure and moral hazard in banking, *Journal of Financial Intermediation*, vol. 15., pp. 332-361.
- Pearson, P (2008.): EU Commission outlines changes to Capital Requirements Directive, www.risk.net, 2008. április 28.
- PSZÁF (2008/a.): A tőkeegfelelés belső értékelési folyamata (ICAAP), Útmutató a felügyelt intézmények számára, www.pszaf.hu/data/cms2255406/ICAAP_archive.pdf, 2008. január
- PSZÁF (2010/a.): A felügyeleti felülvizsgálati folyamat (SRP), Módszertani útmutató, 2010. szeptember
- PSZÁF (2011/a.): Aranykönyv, 2011. www.pszaf.hu/bal_menu/jelentesek_statistikak/statistikak/aranykonyv
- PSZÁF (2011/b.): Kockázati jelentés, http://www.pszaf.hu/data/cms2309265/kockazati_jelentes_2011jun.pdf, 2011. június
- Póra András – dr. Széplaki Valéria (2005.): Hitelbiztosítékok hazai szabályozása, különös tekintettel a CRD elvárásaira, MNB Műhelytanulmányok 47., 2005. november
- Shrieves, R. E. – Dahl, D. – Spivey, M. F. (2010.): Capital market regimes and bank structure in Europe, *Journal of Money, Credit and Banking*, vol. 42. No. 6., pp. 1073-1092.
- Szőke Magdolna (2004/b.): Új bázeli tőkeegyezmény és új uniós tőkeszabályok (több cikk gyűjteménye), *Bank és Tőzsde*, 2004/IX-X. szám
- Tonveronachi, M. (2009.): Implication of Basel II. for the financial stability of developing countries, *PSL Quarterly Review* 2009., LXII. évf., pp. 121-146. http://www.econ-pol.unisi.it/tonveronachi/publicazioni/BNLQR_2007.pdf

- Turner, A. (2009.): The financial crisis and the future of financial regulation, speech, The Economist's Inaugural City Lecture, http://www.fsa.gov.uk/pages/Library/Communication/Speeches/2009/0121_at.shtml , 2009. január 21.
- VanHoose, D. (2007.): Theories of bank behavior under capital regulation, Journal of Banking and Finance, vol 21., pp. 3680-3697.
- Zsámboki Balázs (2006.): Az EU-csatlakozás hatása a magyar bankrendszerre. Szabályozáspolitikai megfontolások, PhD értekezés, phd.lib.uni-corvinus.hu/259/1/zsamboki_balazs.pdf

Jogforrások:

- A hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény
- A hitelezési kockázat kezeléséről és tőkekövetelményéről szóló 196/2007. (VII.30.) Korm. rendelet
- A működési kockázat kezeléséről és tőkekövetelményéről szóló 200/2007. (VII.30.) Korm. rendelet
- A hitelintézetek nyilvánosságra hozatali követelményének teljesítéséről szóló 234/2007. (IX.4.) Korm. rendelet
- A hitelintézetek tevékenységének megkezdéséről és folytatásáról szóló, az Európai Parlament és a Tanács 2006/48/EK irányelve (2006. június 14.)
- A befektetési vállalkozások és a hitelintézetek tőkemegfeleléséről szóló, az Európai Parlament és a Tanács 2006/49/EK irányelve (2006. június 14.).
- A Bizottság 2009/83/EK irányelve a 2006/48/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv egyes mellékleteinek a kockázatkezelésre vonatkozó technikai rendelkezések tekintetében történő módosításáról

VII. Az értekezés témájával kapcsolatban megjelent saját publikációk

S1. Zsolnai Alíz

A banki tőkekövetelményi szabályozás egyes jellegzetességei, háttere és nehézségei a hazai intézményi környezet vetületében, Pénzügyi Szemle, megjelenés alatt, várható megjelenés 2012. I. félév

S2. Zsolnai Alíz

Honnan hová hazai bankrendszer, avagy pro és kontra érvek a hitelintézetek elmúlt éveinek tükrében., Hitelintézeti Szemle 10: pp. 481-498. (2011.),

S3. Lamanda Gabriella, Zsolnai Alíz

A Moving Target - The First Pillar of Capital Requirements Directive., Pénzügyi Szemle, 55:(1) pp. 154-167. (2010.)

S4. Zsolnai Alíz

A pénzügyi szektorbeli felügyelet kérdései az Európai Unió tükrében., Hitelintézeti Szemle 8: pp. 460-475. (2009.)

S5. Vigvári András, Lamanda Gabriella, Zsolnai Alíz
Banking regulation. Lessons and challenges Periodica Polytechnica – Social and Management Sciences 16:(2) pp. 55-62. (2008.)

VIII. Az értekezés témájával kapcsolatban nem lévő, megjelent saját publikációk

S6. Zsolnai Alíz, Kék Mónika, Geri Linda
A pénzügyi szolgáltatási szektor legfontosabb jogszabályváltozásai., Számvitel Adó Könyvvizsgálat 49:(7-8) pp. 306-309. (2007.)

S7. Zsolnai Alíz
Reflexio: Single Market, Payment Services.
In: Payment Service Directive – A New Legal Framework / A pénzforgalmi szolgáltatásokról szóló új EU direktíva. Budapest, Magyarország, 2006.11.17p. 1. Paper 3.

S8. Zsolnai Alíz, Kék Mónika
A hitelintézetek és a befektetési vállalkozások tőke megfelelésére vonatkozó új európai irányelvek és a hazai jogszabályi előkészítés menete (II.), Magyar Bankszövetség E-hírlevél, VI. évf. 5. szám, 2006. május 25. (2006.)

S9. Zsolnai Alíz
The Role of Supplementary Supervision in the Financial Conglomerates or else the financial control from the standpoint of supervisory authority.
In: Vigvári András (szerk.), Pénzügyi ellenőrzés - egy funkció több szerepben, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, 2005. pp. 35-42., (ISBN: 963-420-844-4)

S10. Zsolnai Alíz, Kék Mónika
A hitelintézetek és a befektetési vállalkozások tőke megfelelésére vonatkozó új európai irányelvek és a hazai jogszabályi előkészítés menete., Magyar Bankszövetség E-hírlevél, V. évf. 16. extra szám, 2005. december 21. (2005.)